

important problems of conceptual pluralism, linguistic reference, indeterminacy of translation, content externalism, truth and scepticism, to mention just the most salient ones. It gives a good overview of an important contemporary philosophical topic, a topic that is likely to provoke interesting controversies in the future – and the book itself is likely to promote some of them, too. What I lack at certain points of the story is the attempt to persuade the reader to participate at author's game; in other words, sometimes the account given is just too technical and the reader might not have a clue why a particular problem is worth pursuing at all – such perhaps is the case of the notion of 'relative reference', for example. But, having said this, I nevertheless believe that this is a book that every philosopher interested in the topic will want to read.

Tomáš Marvan

W. V. O. Quine: Od stimulu k věde

Filosofia, Praha 2002, 151 s.

Po prvýkrát sa mohol slovenský a český čitateľ stretnúť s prekladom amerického mysliteľa radiaceho sa k prúdu súčasnej analytickej filozofie W. V. O. Quina v roku 1994. Vydavateľstvo *Hermann a synové* umožnilo záujemcom o súčasnú filozofiu zakúpiť si knižku s útlými rozmermi pôvodne nazvanú *Pursuit of Truth*, v češtine *Hľadání pravdy*. „*Od stimulu k věde*“ je názov ďalšej, rozmermi nie väčšej publikácie, pochádzajúcej z filozofickej dielne tohto amerického mysliteľa. Príbuznosť analyzovaných tém ju umožňuje chápať aj ako voľné pokračovanie *Hľadania pravdy* a keďže Quine už dva roky nepatrí k žijúcim filozofom, možno toto jeho posledné dielo vidieť aj ako bodku za problémami, ktorým sa počas svojho akademického života venoval.

Samotný názov výstižne naznačuje obsah práce, ktorá sa v preklade J. Peregrina dostáva k čitateľom v Čechách a na Slovensku po siedmich rokoch od svojho vydania v Amerike. Titul napovedá Quinovú snahu objasniť vzťah medzi kontaktom človeka s okolitým svetom vo forme podráždenia nervových zakončení na povrchu ľudského organizmu a rozsiahlymi teóriami, ktorými sa človek pokúša svet interpretovať. „... ako sme my, fyzickí obyvatelia fyzického sveta, dokázali svoju vedeckú teóriu celého tohto sveta vyprojektovať z našich skromných kontaktov s ním: z čírych dopadov lúčov a častíc na povrchy našich tiel ...“ (s. 38). Inými slovami, chce objasniť, ako sme sa od stimulov prepracovali k vede.

Napriek svojmu malému rozsahu pokrýva publikácia pomerne širokú škálu tém. Čitateľ narazí na problémy epistemológie, metodológie vied, logiky, sémantiky, teórie referencie a filozofie mysle, pričom v pozadí všetkých stojí Quinom už dávnejšie za-

počatý projekt naturalizovanej epistemológie⁴. Za vyzdvihnutie stojí Peregrinov úvod, ktorý, žiaľ, v prípade mnohých prekladov filozofickej literatúry nie je samozrejmosťou.

Prijat' stanovisko naturalizovanej epistemológie znamená spolu s Quinom odmietnuť tradičnú epistemológiu, ktorá sa snažila nájsť nespochybniteľné základy poznania, tzv. projekt *prvej filozofie*, ktorá chcela byť silnejšia ako všetky ostatné vedy a nájsť kľúč k takej pravde, pred ktorou by na kolena kľakol každý racionálny človek. Tento kľúč by odovzdala do rúk vedcom, ktorí by takto získali možnosť dešifrovať celú knihu prírody.

V kapitole s názvom *Naturalizmus* sa môžeme dočítať, že aj keď Quine pokladá myšlienku prvej filozofie za neudržateľnú, je presvedčený, že epistemológia naďalej zostáva verná predmetu svojho záujmu, problému ľudského poznania. Mení sa len uhol pohľadu. Východiskovým predpokladom je uvedomenie si faktu, že človek je súčasťou fyzikálneho sveta. Ak teda chceme skúmať prírodný jav zvaný človek, tak len s prihliadnutím na jeho kontext, prostredie. Zaradením človeka medzi ostatné prírodné javy vyjadruje Quine naturalistický postoj epistemológie k predmetu svojho skúmania. Naturalizovať epistemológiu znamená postaviť ju na úroveň ostatných empirických vied. Tým epistemológia prestáva byť disciplínou, ktorá empirické vedy umožňovala. Zrieka sa postavenia akejsi patrónky ostatných vied a stáva sa kooperujúcou disciplínou, ktorá poznatky ostatných disciplín nielen reflektuje, ale aj využíva pri skúmaní vlastných problémov. „Na rozdiel od starých epistemológov nehľadáme nijaký pevnejší základ pre vedu, než je veda sama; takže plody vedy môžeme voľne využívať pri skúmaní jej koreňov. Ide, tak ako vo vede vždy, o zaoberanie sa jedným problémom pomocou našich odpovedí na problémy iné.“ (s. 38)

Reifikácia je názov ďalšej kapitoly, v ktorej Quine analyzuje spôsob spredmetňovania existencie telies v jazyku. Uvádza dôvody, prečo nič také ako predmet v absolútnom zmysle neexistuje. Opis predmetov je vždy relatívny vzhľadom na určitú teóriu, pojmovú schému. Samotný proces reifikácie, spredmetňovania, sa uskutočňuje v jazyku, pričom jeho korene siahajú až k pozorovacím vetám, od ktorých vedie cesta „ku kategorikálom, logickým časticiam, vzťahným vetám, minulému a budúcemu času a konečne k diachronickej individuácii telies.“ (s. 65)

Holistické chápanie poznávania je predmetom časti *Kontrolné body a empirický obsah*, ktorú osobne hodnotím ako najzaujímavejšiu. Hlavnou tézou Quinovho holizmu je téza, že arbitrom prijímania nových tvrdení vo forme hypotéz sa stáva až väčší celok, a to nasledovným spôsobom: Hypotézy spolu s prijímanými teóriami implikujú tzv. pozorovacie kategorikály, t. j. súvetia tvrdiace spoluvýskyt dvoch pozorovateľných udalostí. Ak sa takýto kategorikál nepodarí pri testovaní falzifikovať, hypotéza sa začne prijímať ako pravdivé presvedčenie a začlení sa do teórie. Opačný prípad, teda keď sa tvrdiaci spoluvýskyt dvoch pozorovaní ukáže ako nepravdivý, znamená, že sa spochybňuje nielen testovaná hypotéza, ale celá teória. Teoreticky hypotézu

⁴ Projekt naturalizovanej epistemológie Quine prvýkrát explicitne rozpracoval v rovnomennej eseji, uverejnenej v zborníku esejí s názvom *Ontological Relativity and Other Essays* v roku 1969.

vždy možno zachrániť, ale len za cenu tvrdých úprav na iných miestach teórie. Dôležitú úlohu v prípade takýchto revízií zohráva normatívny aspekt Quinovej teórie. „Najvšeobecnejšie z jeho noriem sú asi konzervatívizmus či princíp najmenšieho narušenia a jednoduchosť, v ontologických kontextoch známa ako Occamova britva.“ (s. 78)

Ďalšie časti s názvami *Logika a matematika*, *Denotácia a pravdivosť* a *Sémantická zhoda* odporúčam do pozornosti tým, ktorí obľubujú logické symboly a teóriu referencie. Čitateľ sa môže zahľbiť do analýz problémov súvisiacich s operáciou implikácie, formalizovanými jazykmi, diferenciou medzi denotovaním a označovaním, abstraktnými objektmi, ale aj s Quinovou snahou vyrovnáť sa s otázkou významu.

Anomálny monizmus je koncepcia, s ktorou sa spája meno amerického filozofa z línie súčasnej analytickej filozofie Donalda Davidsona. V súlade s touto teóriou, ku ktorej sa Quine v záverečnej časti s názvom *Veci mysle* prikláňa, treba odmietnuť Descartov ontologický dualizmus mysle a tela, keďže priniesol viac problémov ako zodpovedaných otázok. „Akým mechanizmom jedno na druhé pôsobí? Ako môže byť takáto interakcia zmierená so zachovaním energie vo fyzikálnom svete? ... Dualizmus môže byť, ak nechceme pripustiť netelesných duchov, zrušený triviálne.“ (s. 119) Anomálny monizmus znamená prijať stanovisko fyzikalizmu a zredukovať mentálne na fyzikálne. V pozadí všetkých udalostí a stavov treba hľadať určitý mechanizmus. Problémom je to, že slovník fyzikalizmu nemožno vždy vhodne aplikovať na tie deje a stavy, ktoré zvykneme označovať ako mentalistické. Preto je nevyhnutné siahnuť po mentalistickom slovníku. Takže dualizmus slovníkov áno, no ontologická diferenciacia medzi mysľou a telom nie. „Pointou anomálneho monizmu je práve to, že náš mentalistický predikát združuje telesné stavy a udalosti spôsobom, ktorý nemôže byť definovaný v špeciálnom slovníku fyziológie.“ (s. 122)

Myslím, že toto dielo je určené predovšetkým tým, ktorí pokladajú problémy súčasnej analytickej filozofie za zaujímavé a inšpiratívne, ale aj tým, ktorí si svoj názor ešte nevytvorili a rozhodli sa tento neutrálny postoj zmeniť. V oboch prípadoch bude ich rozhodnutie prečítať si práve túto prácu správne, a to z jediného dôvodu: Súčasná analytická filozofia by nebola taká, aká je, ak by nebolo Quinovho filozofického diela. Aby sme teda pochopili jej problémy, musíme sa zoznámiť s jeho myslením.

Monika Šubrtová